

Pyrolor och deras nära släktingar

TEXT: JAN Y. ANDERSSON & PETER STÅHL

Pyrolornas skönhet påminner om orkidéernas. Enkla och ändå med ett lite mystiskt skimmer om sig. Kanske är det växtplatsen som gör det, ofta hittar man dem i äldre skog. I den här artikeln ges en översikt över växtgruppen pyrolaväxter, i Sverige representerad av fyra släkten. Här presenteras alla svenska arter, hur man känner igen dem och var man hittar dem.

När Linné i mitten av 1700-talet ordnade växter i olika släkten och familjer förde han fem svenska arter till släktet *Pyrola*. I början av 1800-talet beskrev professor Olof Swartz ytterligare två arter i släktet.

Släktesnamnet *Pyrola* betyder ungefär litet päron och kommer sig av den likhet man såg mellan björkpyrolans och päronträdet blad. Björkpyrola har dock senare förts till ett eget släkte, nämligen *Orthilia*. Ytterligare arter som har brutits ut är ryl som förts till släktet *Chimaphila* och ögonpyrola som förts till släktet *Moneses*. I släktet *Pyrola* har vi således fyra olika arter i Sverige; vitpyrola, grönpyrolo, klockpyrola och klotpyrola.

Tidigare fördes alla pyrolaväxter till familjen Pyrolaceae. Till den familjen hörde även tallört. Idag förs både pyrolaväxter och tallört till den större familjen ljungväxter, Ericaceae.

Artbestämning

Gemensamt för pyrolaväxter är att de har vintergröna blad, som ofta är läderartade, och mer eller mindre rundade. Undantaget är ryl som har mer avlånga, lingonlika blad med en killik bas. Tidigare svenska namn på pyrolor har varit just "vintergröna", men idag används det namnet för arter i släktet *Vinca*. Utmärkande för pyrolaväxterna är att de har en fribladig krona med fem kronblad, ofta tio ståndare och en pistill med ett tydligt stift. Frukten är en femrummig kapsel. I varje kapsel finns ett stort antal mycket små frön, så kallade dammfrön. Björkpyrolans frön är bara en halv millimeter långa och en tiondels millimeter breda. Det gör att de kan spridas långväga med vinden. Pyrolaväxter är fleråriga och när de väl har grott på en växtplats kan de där växa till sig med underjordiska utlöpare. Med tiden kan de bilda stora bestånd med plantor som har samma genetiska uppsättning, så kallade kloner.

Vid artbestämning av pyrolaväxter tittar man ofta på blom-

karaktärer; blommans form och färg och även stiftets form, färg och längd. Dessa karaktärer visas i bestämningsnyckeln på nästa uppslag. Men man kan faktiskt artbestämma pyrolaväxterna även när de inte blommar. Då tittar man på bladens form och färg. Dessa karaktärer finns beskrivna vid respektive artbeskrivning längre fram.

Viktigt att veta när man artbestämmer pyrolaväxter är att man ofta kan hitta flera arter växande intill varandra. Så det gäller att vara uppmärksam och inte blanda ihop karaktärer från olika plantor.

Intrikat samverkan med svampar

Pyrolaväxterna hittar man framför allt i skog. En anledning till att de trivs i skogen är att de som underjordiska groddplantor är helt beroende av svampar för att utvecklas. Svampar som i sin tur lever i symbios med olika träd genom mykorrhiza. Groddplantorna lever i princip som parasiter på svamparna och betecknas då som *mykoheterotrofa*. De svampar som parasiteras är bland annat musseroner, trädskivlingar, spindelskivlingar, kremlor och taggsvampar. När groddplantorna så småningom utvecklar gröna blad kan de försörja sig själva men även i detta stadium samverkar de med svamparna. Några av arterna, till exempel grönpyrolo och björkpyrola, fortsätter att snylta på svamparna och får en del av sitt koltillskott den vägen under hela sitt liv. Ryl, ögonpyrola och klotpyrola klarar som vuxna kolförsörjningen på egen hand. De aktuella svamparna kan även bilda mykorrhiza med olika buskar och ris såsom viden och dvärgbjörk. Därför kan man hitta en del pyrolaarter även i myrkanter och på kalvfjället. Den här intrikata samverkan med svampar har sannolikt varit en framgångsfaktor för pyrolaväxterna. Mer om pyrolaväxternas samverkan med svampar kan du läsa i Svensk Botanisk Tidskrift 2017:5.

Björkpyrola målad av Jonas Lundin.

Ibland kan man på bladen hos olika pyrolaväxter hitta rostsvampen kottegulrost *Chrysomyxa pirolata*. Den syns som ett gult eller tegelrött skikt på bladens undersida. Kottegulrost har två värdväxter som den växlar mellan under sin utveckling. Det ena stadiet är på pyrolaväxter och det andra stadiet är på granens kottar. Där kan man se den som små skålar på utsidan av kottefjällen. I skålarna produceras stora mängder guldguldfärgade sporer. De infekterade kottarna har en kraftigt nedsatt fröproduktion och därför kan arten skapa problem i skogsbruket. 🍄

Grönpyrola är årets växt 2022

Svenska Botaniska Föreningen utser varje år en eller ett par arter till årets växt. Det är arter där man av olika anledningar vill ha ett bättre kunskapsunderlag om var de finns. Ibland är det arter som vi befarar håller på att minska. Ibland är det främmande arter på spridning i landet.

Årets växt 2022 är grönpyrola. Om vi alla rapporterar våra fynd av just den här arten under året så får vi ett bra kunskapsunderlag om dess utbredning just nu. Vi hoppas vi kan locka ut just dig i naturen att leta efter grönpyrola. Kanske ger det dig mersmak att leta även efter andra arter och botanisera vidare. Ge dig gärna ut och leta där du bor. Rapportera dina fynd på Artportalen www.artportalen.se.

Artbestämning

Bestämningsnyckel till pyrolaväxter

1	Blomma ensam, lutande.	Ögonpyrola
1	Blommor i kvast eller klase.	2
2	Blommor ljusrosa, i flocklik kvast. Blad lingonlika med sågtandad kant, kransställda.	Ryl
2	Blommor i klase. Blad ovala eller runda, med eller utan spets.	3
3	Blommor i ensidig klase. Blad spetsiga med fint sågad kant, viss likhet med björkblad.	Björkpyrola
3	Blommor i allsidig klase. Blad i rosett, rundade och nästan helbräddade.	4
4	Stift rakt eller nästan rakt.	5
4	Stift starkt böjt, krona öppen.	6
5	Krona halvöppen, stift utskjutande, 4–6 mm långt.	Klockpyrola
5	Krona nästan sluten, stift 1–2 mm långt, ej utskjutande.	Klotpyrola
6	Krona gulgrön, stift grönaktigt, blad mörkgröna med ljusa nerver.	Grönpyrola
6	Krona rent vit, stift rödaktigt.	Vitpyrola

FOTO: ANDERS DELIN

Man kan med lite träning känna igen de olika arterna av pyrolasläktet även när de inte blommar. Man tittar då på bladens form och färg. Från vänster visas här blad av grönpyrola, vitpyrola, klockpyrola och klotpyrola.

Ryl *Chimaphila umbellata*

Ryl skiljer sig från flertalet pyrolaväxter genom att de inte har bladen samlade i en bladrosett. Bladen sitter istället i kransar nedtill på stjälken. Bladen är blanka, mörkgröna, läderartade, ovala i formen, 3–4 centimeter långa, kortskaftade, med en killikt avsmalnande bas och liknar dem hos lingon. Till skillnad från lingon så har ryllens blad en sågtandad kant. Stjälken är förvedad och ryllens plantor definieras därför som ris. Plantan är 10–25 centimeter hög. I toppen sitter en gles flock med 3–5 blommor. Blommorna är rosa, med fem kronblad och 8–10 ståndare. Arten blommar i juli–augusti. Frukten är en upprätt kapsel.

Ryl växer i gammal och ljusöppen barrskog, gärna på mager och kalkhaltig mark. Den finns från Skåne i söder till Medelpad i norr. Arten är rödlistad i kategorin starkt hotad (EN). Den hotas främst av skogsbruk med avverkning, näringstillförsel och igenväxning.

Ryl skiljer sig från andra pyrolaväxter genom de lingonlika bladen med sågtandad kant och de fåtaliga rosa blommorna.

FOTO: PETER STÄHL

Ryl

Ögonpyrola *Moneses uniflora*

Ögonpyrola har rundade blad med naggad kant, 1–1,5 centimeter långa, som sitter i en basal rosett bestående av tre blad. Från bladrosetten kommer en 5–12 centimeter hög stjälek med en ensam blomma i toppen. Stjälken är fårad. Blomman är 1,5–2 centimeter bred, vidöppen, vitaktig med inslag av grönt och vålluktande. I blomman finns en pistill och ofta tio ståndare. Arten blommar i juni–juli. Blomman lutar ofta ner mot marken. När frukten mognar rätar stjälken på sig. Frukten är en klotformig kapsel.

Ögonpyrola växer i fuktig skog, både barrskog, lövskog och upp i fjällbjörksregionen. Den föredrar mossrik mark i gammal skog men hittas även i myrkanter. Den finns i hela landet men är ganska sällsynt och troligen minskande i södra delen av landet.

Namnet ögonpyrola lär komma av att växten använts mot ögonsjukdomar och ansetts kunna försköna ögonen. Ett äldre namn är ögonljus. Ögonpyrola är den enda arten i släktet *Moneses*.

Det som utmärker ögonpyrola är att blomman sitter ensam på stjälken. Övriga pyrolaväxter har en hel klase blommor på varje stjälek.

FOTO: PETER STÄHL

Ögonpyrola

Björkpyrola *Orthilia secunda*

Björkpyrolan skiljer sig från flertalet pyrolaväxter genom att den inte har bladen samlade i en bladrosett, de sitter istället strödda nedtill på stjälken. Bladen är kortskaftade, spetsiga i båda ändarna framför allt framtill och har en fint naggad kant. Till formen liknar bladen dem hos päron eller björk. Plantan är 5–20 centimeter hög och har en ensidig, lite lutande blomklase. Blommorna är smalt klockformade, nästan slutna, 5–6 millimeter breda och grönvita. I blomman finns ett långt utskjutande, rakt stift, ofta grönt, och tio ståndare. Arten blommar i juni–juli.

Björkpyrola växer i barrskog, blandskog, fjällbjörkskog, bryn och vägrenar. Den finns i hela landet och når ända upp till nedre delen av kalvfället. Björkpyrola är en relativt vanlig art och kan via underjordiska utlöpare bilda stora bestånd.

Det som utmärker björkpyrolan är den ensidiga, lite lutande blomklasen och de spetsiga bladen.

FOTO: KERSTIN STICKLER

Björkpyrola

Artbestämning

FOTO: JOHAN WALLANDER

Vitpyrola *Pyrola rotundifolia*

Vitpyrola har 1–5 centimeter stora, ägggrunda blad som sitter i en basal rosett. Bladen är glänsande, läderartade, med slät yta och svagt naggad, lite nedvikt kant. Bladets sidonerver är svagt bågformade eller nästan raka. Från bladrosetten kommer en 10–30 centimeter hög stjälk och på denna en allsidig klase med blommor. Blommorna är öppret och brett klockformiga, vita och vällyktande. Det röda stiftet är böjt och sticker ut ur klockan. Arten blommar i juni–augusti. Frukten är en hängande kapsel.

Arten brukar delas in i två underarter; vanlig vitpyrola, subspecies *rotundifolia*, och norskpyrola, subspecies *norvegica*. Norskpyrola är ofta mer lågvuxen, hela plantan blir 10–20 centimeter hög, och har färre blommor än vanlig vitpyrola. Vanlig vitpyrola har bladskäft som är något längre än bladskivan medan bladskäften hos norskpyrola är ungefär liklånga med bladskivan. Kronbladen hos vanlig vitpyrola är mer än dubbelt så långa som foderflikarna medan de hos norskpyrola är kortare än foderflikarnas dubbla längd. Vanlig vitpyrola har långsmala och spetsiga foderflikar medan norskpyrolans foderflikar är breda och trubbiga. Hos norskpyrola finns det ofta en liten krage vid basen på fodret, denna saknas hos vitpyrola. Mellanformer är dock vanliga.

Vanlig vitpyrola växer på frisk till fuktig mark, ofta i mossor, i kärr, sumpskogar, myrkanter och vägkanter i hela landet. Norskpyrola växer på hedar, i videsnår och kärr på kalkrik mark i fjällen.

Det som skiljer vitpyrola från andra arter i släktet är de brett klocklika blommorna med ett rött, böjt stift som sticker långt ut ur blomman.

FOTO: RODE NORDIN

Vitpyrola

Vitpyrola

Grönpyrola *Pyrola chlorantha*

Grönpyrola har 1,5–2 centimeter stora, cirkelrunda blad som sitter i en basal rosett. Bladen är mörkgröna och läderartade. Bladets sidonerver är ljusa och nättligt förgrenade. Där sidonerverna når bladkanten sitter små ljusa knölar. Bladskäften är mörkt rödaktiga. Från bladrossetten kommer en 10–25 centimeter hög, rödaktig stjälk och på denna en allsidig klase med blommor. Blommorna är öppet klockformiga och blekt gulgröna. Det gröna stiftet är böjt och sticker ut ur klockan. Arten blommar i juni–juli. Frukten är en hängande kapsel.

Grönpyrola växer i skogsmark, ofta på väl-dränerad sandig eller grusig mark. Den föredrar äldre barrskogar, gärna örtrika sådana, i sluttningar, rasbranter, på åsar och längs kanten av grusvägar. Grönpyrola är spridd i hela Sverige utom längst i norr, men är vanligast i östra Svealand och Götaland.

Det som skiljer grönpyrola från andra arter i släktet är de mörkgröna bladen med ljus nervatur och de öppet klockformade blommorna med ett grönt och böjt stift som sticker ut ur klockorna.

FOTO: PETER STÅHL

Grönpyrola

Klockpyrola *Pyrola media*

Klockpyrola har stora, cirkelrunda blad som sitter i en basal rosett. Bladen är tunna och fasta, med en halvmatt, småbucklig yta och platt, svagt naggad kant. Bladets sidonerver är sicksackformade. Bladskäften vidgar sig i den övre delen till en plattad, smal triangel vid bladskivans fäste. Från bladrossetten kommer en 10–25 centimeter hög stjälk och på denna en allsidig klase med blommor. Blommorna är klockformiga, 7–10 millimeter breda och vita eller rosa. Foderbladen är triangulära, 2,5 millimeter långa och längre än breda. Det långa och raka stiftet, 4–6 millimeter långt, sticker ut ur klockan. Arten blommar i juni–juli. Frukten är en hängande kapsel.

Klockpyrola växer i näringsfattiga miljöer och trivs bäst i ljusöppna skogar. I skuggiga miljöer uteblir ofta blomningen. Man hittar den i skog, på hedmark, längs stigar och på fjällhedar. Klockpyrola finns i hela landet och når ända upp till nedre delen av kalvfället. Arten är mindre allmän till sällsynt.

Det som skiljer klockpyrola från andra arter i släktet är de klockformiga blommorna med ett rakt stift som sticker ut något ur klockan och de på bladskäften nedlöpande bladskivorna.

FOTO: PETER STÅHL

Klockpyrola

Klotpyrola *Pyrola minor*

Klotpyrola har 2–5 centimeter långa, ovala eller svagt elliptiska blad som sitter i en basal rosett. Bladen är släta, med en matt yta och platt, svagt naggad kant. Bladets sidonerver är svagt bågformade eller nästan raka. Bladskäften är kortare än bladskivan. Från bladrossetten kommer en 5–20 centimeter hög stjälk och på denna en allsidig klase med blommor. Blommorna är klotrunda, nästan slutna, 5–7 millimeter breda och vita eller rödlätta. Foderbladen är triangulära och 1,5–2 millimeter långa. Det korta och raka stiftet, 1–2 millimeter långt, sitter inneslutet i klockan. Arten blommar i juni–juli. Frukten är en hängande kapsel.

Klotpyrola växer i skog, kärrsänkor, videsnår och rishedar på fjället. Den trivs bäst på humusrik jord. Klotpyrola finns i hela landet och är vanlig även på kalvfället. Det är en relativt vanlig art som ofta bildar bestånd.

Det som utmärker klotpyrola från andra arter i släktet är de klotrunda, nästan slutna blommorna med ett rakt, kort stift som är inneslutet i kronan.

FOTO: GÖRAN ANDERSSON

Klotpyrola